

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM

Közigazgatás-tudományi Doktori Iskola

Máthé Réka Zsuzsánna:

**Európai uniós intézményekkel vagy politikákkal kapcsolatos transznacionális
tiltakozó mozgalmak vizsgálata kvantitatív elemzési eszközökkel**

Című doktori (PhD) értekezésének szerzői ismertetése

Témavezető:

Prof. Dr. Hajnal György egyetemi tanár

Budapest, 2019

A kutatás célkitűzése

A dolgozat általános célkitűzése az európaizáció és az európai társadalmi tőke kapcsolatának vizsgálata. Pontosabban azt kívánom megvizsgálni, hogy az európaizáció hogyan hatott a társadalmi tőkére. Ez utóbbi fogalmat úgy határoztam meg, mint egy adott közösséget alkotó egyének közötti kapcsolatokban megbúvó erőforrás, amely az egyének boldogulásán túlmutatóan elősegítheti a kollektív cselekvést, hozzájárulva egy egészséges és versenyképes társadalom fenntartásához. Az egyének kapcsolatain múlik az adott közösség önszerveződési képessége, vagyis az, hogy milyen normákat tartanak elfogadhatónak, és milyen mértékben tudják közösségi céljaikat elérni, illetve milyen módszerekhez folyamodnak ez ügyben. Vagyis az önszerveződési képességből eredendő tevékenységeket a társadalmi tőke egyik megnyilvánulási formájának tekintem.

Az önszerveződés egyik fontos jelensége a különböző társadalmi mozgalmak kialakulása, amelyeket egyének és szervezetek összessége. Az önszerveződés, és így a társadalmi mozgalmak keletkezése is nagymértékben függ az adott közösség politikai kultúrájától. Az Európai Unió jellegzetes politikai kultúrával rendelkezik, amely hatással van az európai társadalmi mozgalmakra.

Kvantitatív, empirikus adatokat feldolgozó disszertációm magyarázó jellegű kutatás, amelyben a fentiek értelmében az európai társadalmi mozgalmakat jellemző változásokat kívánom elemezni, amely változások az európai integrációs folyamat erősödése és felgyorsulása miatt következhetnek be. A vizsgálat az Európai Unió huszonnyolc tagállamára terjed ki, és a lisszaboni szerződés hatálybalépése utáni időszakra vonatkozik.

Az elmúlt évtizedek kutatásai, amelyek középpontjában a társadalmi mozgalmak álltak, részletesen kitértek az egyes mozgalmak belső szerkezetére, összetevőire, kialakulásuk történetére, valamint az európai uniós politikai intézményrendszerek által nyújtott lehetőségekre, vagy megpróbálták felbecsülni az egyes mozgalmak sikereit vagy kudarcait, valamint ezek okait.

A számos elemzés ellenére mindössze egyetlen olyan átfogó jellegű empirikus alapú kutatás jelent meg, amely az európaizáció hatását vizsgálta az uniós társadalmi mozgalmakra, és a változások általános jellemzőit mutatta be. A kvantitatív módszerekkel végzett kutatás az 1984–1997 közötti időszakban jegyzett aktív európai tiltakozó mozgalmakat elemezte, és 2001-ben jelent meg Doug Imig és Sidney Tarrow gondozásában. Ennek a kutatásnak központjában is az európaizáció tiltakozó mozgalmakra gyakorolt hatásának felmérése áll.

Kutatásom szűkebb célkitűzése, hogy hasonló, de nem azonos módszereket használva megismételjem az Imig és Doug kutatását, amelyet a lisszaboni szerződés hatályba lépéséből adódó számos politikai és gazdasági változás indokol. Dolgozatomban egy tíz éves időszakot, a 2009 és 2019 közötti periódus adatait mérem fel, míg Imig és Tarrow 1984–1997 közötti eseményeket elemeztek.

A kutatási kérdések

A munkámban elsősorban ugyanazokra a kérdésekre keresem a választ, amelyeket Doug Imig és Sidney Tarrow is vizsgált:

1. A hagyományosan nemzetállami struktúrákban kialakult társadalmi mozgalmak hajlamosabbak-e a nemzeti kormányaik helyett az újonnan kialakult szupranacionális szervezetekhez fordulni panaszaikkal? Mely tényezőktől függ, hogy a tiltakozók melyik kormányzati szinthez fordulnak?

2. A tiltakozások intenzitása függ-e attól, hogy melyik kormányzati szinthez fordulnak? Milyen más tényezőktől függ az egyes tiltakozások intenzitása?

3. Az új intézményi struktúrákban kialakult mozgalmak hozzájárulnak-e a transznacionális hálózatok kialakulásához és egy közös európai párbeszéd és identitás kialakulásához?

Munkám során különös figyelmet fektettem arra, hogy az ötödik bővítési kör során csatlakozott tagállamok csak alig 15 éve tagjai az uniónak, más politikai kultúrával rendelkeznek és feltételezhetően az európaizáció még nem fejthette ki annyira hatását ezekre a mozgalmakra. Ezért, egy, az eredeti kutatásban nem szereplő kutatási kérdést is vizsgálok:

4. Vannak-e lényeges eltérések a régebbi és az újabb tagállamok társadalmi mozgalmainak jellemzői között, és ha igen, melyek ezek?

A kutatás hipotézisei

Hipotéziseimet a kutatási kérdésekhez kapcsolódóan fogalmaztam meg, amelyeket így fogalmaztam meg:

1. Az Európai Unió régebbi és újabb tagállamaiban lezajlott tiltakozások jellemzői arra utalnak, hogy a két régió alulról felfelé irányuló európaizációja egymástól eltérő jellegű.

2. Az eurotiltakozások célpontjai annak függvényében változnak, hogy a felülről lefelé irányuló európaizáció hogyan hatott az egyes társadalmi csoportokra.

3. Az eurotiltakozások intenzitása függ a tiltakozás központjában álló kormányzati szinttől, illetve a lentől felfelé irányuló európaizáció vélt sikerességétől.

4. A transznacionális eurotiltakozások száma esetében nem mutatható ki egyértelmű növekedési tendencia.

Kutatási módszerek

Disszertációmban hasonló módszertannal dolgozok, mint Doug és Imig, vagyis nemzetközi hírforrásokban megjelent anyagokat dolgoztam fel, a lehetőségekhez képes hasonlóképpen definiáltam az egyes változókat és hasonló attribútumaik vannak. Dolgozatomban igyekeztem felmérni és összehasonlítani az Imig és Tarrow (2001) által vezetett kutatás 35 éve elkezdett adatfelvételének eredményeit saját vizsgálataim eredményeivel, bár ez módszertani szempontból kifogásolható, azonban tendenciák jelzésére alkalmas.

Az adatfelvétel során korszerű eszközöket használtam: adataimat a GDELT big data több mint 50 terabájtos adatállományából SQL relációsadatbázis-kezelő lekérészési nyelven szűrtem le. Az adatokat tisztítottam majd egyenként kikerestem forrásukat, elméleti szempontok szerint új változókat hoztam létre, majd az egyes eseményeket ezeknek megfelelően újból kódoltam. Az így kialakult változók közötti összefüggések erősségét és irányát statisztikai eszközökkel (Pearson-féle korrelációs együttható, Fisher-egzakt teszt, Kruskal-Wallis próba, Mann-Whitney teszt és regressziós egyenes) vizsgáltam.

Az elvégzett vizsgálat tömör leírása

A kutatás során alkalmazott statisztikai eljárások eredményei alátámasztották az 1. számú hipotézisemet, amely szerint **az Európai Unió centrumában és a perifériáján lezajlott eurotiltakozások aránya és célpontja arra utal, hogy a két régió alulról fölfelé irányuló európaizációja egymástól eltérő jellegű.** A centrum országaival összehasonlítva a periféria országaira sokkal kevésbé jellemző, hogy tiltakozó mozgalmakban részt vennének; egy új, specifikus uniós jogi intézkedés esetében alig van a periférián kibontakozó eurotiltakozás, ám ha mégis tiltakoznak, akkor azt igyekeznek látványosan, a metropoliszban megtenni. Vagyis, a periféria országaira alig jellemző, hogy a közpolitika alkotásának *kezdeti* folyamataiba bekapcsolódnának és így igyekeznének egyes jogi intézkedéseket befolyásolni.

A hipotézis tesztelésén túlmenően, az adatok felhasználása során kapott eredményekből láthattuk, hogy a régebbi tagállamokban lezajlott uniós vonatkozású tiltakozások aránya az *összes tiltakozás* arányához viszonyítva tendenciájában nem változott az Imig és Tarrow által vizsgált időszakhoz képest. A mozgalmak korábban is csak elenyésző mértékben voltak uniós jellegűek, az elmúlt évtizedek alatt ez **az arány nem változott lényegesen.**

Az első kutatási kérdésem kapcsán végzett statisztikai eljárások során a fennebb említett eredményeken (hipotézis igazolása és megnövekedett számú uniós célpontú eurotiltakozás a régebbi tagállamokban) kívül egy új kutatási eredmény is született, amely a periféria önszerveződési szokásaival kapcsolatos. Az együttműködő tiltakozások során több tagállam lakosa egymással együttműködve, de aránylag függetlenül tiltakoznak egy adott ügy kapcsán. Ehhez képest a kollektív tiltakozások sokkal szorosabb együttműködést igényelnek az egyes tagállami mozgalmak között. A tiltakozó akciók megszervezése és a különböző tagállamokban zajló akciók összehangolása többnyire egy-egy határon átívelő szervezet vagy csoport felelőssége szokott lenni. A statisztikai tesztek rávilágítottak, hogy bár uniós szinten az együttműködő tiltakozások aránya magasabb, mint a kollektív tiltakozások aránya, **a periféria országaira alig jellemző az együttműködő jellegű eurotiltakozás, sokkal inkább részt vesznek egy kollektív eurotiltakozásban, vagyis önszerveződési képességük rendkívül alacsony.**

A második kutatási kérdésem során azt igyekeztem feltárni, hogy mely tényezők befolyásolják azt, hogy az egyes eurotiltakozások panaszaikkal az uniós intézmények felé fordulnak vagy inkább a tagállami kormányok közbenjárását kérik.

A lisszaboni szerződés során kialakult új intézményi struktúrák számos új politikai lehetőséget teremtettek, amelyek révén az állampolgárok érdekeiket érvényesíthetik. Emiatt nem valószínű, hogy azok a csoportok, amelyek sikeresen folytatnak lobbitevékenységet tiltakozások révén igyekeznének befolyást gyakorolni az egyes közpolitikai folyamatokra. Valószínűbb, hogy a tiltakozások szereplői leginkább azok a csoportok, amelyek úgy érzik, hogy érdekeiket nem tudják a policentrikus unióban kellőképpen érvényesíteni. Feltételezhető, hogy ezek a csoportok leginkább a tagállamok kormányai felé fordulnak uniós jellegű panaszaikkal is. Ezek alapján fogalmaztam meg a disszertációm 2. hipotézisét, amely szerint **az eurotiltakozások célpontjai annak függvényében változnak, hogy a felülről lefelé irányuló európaizáció hogyan hatott az egyes társadalmi csoportokra.**

Az alkalmazott statisztikai eljárások eredményei szerint a legtöbb tiltakozás közvetetten kapcsolódik az unióhoz és az esetek nagy részében az unió alapvető működésével

vagy irányával elégedetlen tiltakozók a tagállami kormányokhoz fordulnak, és azoktól várják a megoldást. A közvetlenül uniós szakpolitikákhoz kapcsolódó tiltakozások többnyire versengő jellegűek, vagyis az uniós szakpolitikák ellen jellemzően akkor tiltakoznak, hogy egy másik tagállam lakosai vagy szakpolitikái képzik a panasz okát. Továbbá, a statisztikai eredmények értelmében, úgy a tagállami, mint az egyes társadalmi csoportokhoz való tartozás befolyásolja a kiválasztott tiltakozási célpontokat. Mindezek arra utalnak, hogy a tiltakozások célpontjának kiválasztása annak függvényében történik, hogy egyes uniós politikák mennyi ideje, közvetetten vagy közvetlenül érintenek-e egyes csoportokat, valamint, hogy az uniós elitek mennyire nyitottak a panaszuk kezelésére, amelyek alátámasztják hipotéziseimet.

Saját adataimat a korábban készült kutatás eredményeivel összehasonlítva azt találtam, hogy azok a társadalmi mozgalmak aránya, amelyek **központjában nem a tagállami kormányok, hanem az Európai Unió áll, jelentősen megnövekedett**. Mindez arra utal, hogy a társadalmi mozgalmak sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítanak az uniós politikáknak min a korábbi évtizedekben.

A harmadik kutatási kérdés során arra kerestem a választ, hogy melyek azok a tényezők, amelyek az egyes tiltakozások intenzitását befolyásolják. A szakirodalom iránymutató elmélete szerint az európaizáció egyik hatása, hogy az uniós egyeztető és kompromisszumokat kereső munkastílus miatt az uniós vonatkozású tiltakozások veszítenek intenzitásukból. Ezek alapján fogalmaztam meg a **hipotézisemet, amely szerint az eurotiltakozások intenzitása függ a tiltakozás középpontjában álló kormányzati szinttől, illetve a lentől fölfelé irányuló európaizáció vélt sikerességétől**.

A statisztikai vizsgálataim eredményei azt mutatják, hogy a régebbi és az újabb tagállamok mozgalmainak intenzitása nem tér el lényegesen egymástól, vagyis ebben az esetben az európaizáció hatása nem mutatható ki. Ezzel szemben, az egyes tagállamokhoz köthető, valamint kormányzati szintet célpontjául választó mozgalmak intenzitása statisztikailag szignifikáns. Az eredmények arra utalnak, hogy mozgalmak intenzitását a tagállami politikai kultúra és a belpolitikai kérdések sokkal erősebben befolyásolják, mint az európaizáció, ugyanakkor, a lakosok kis mértékben ugyan, de alkalmazkodnak a különböző politikai struktúrákhoz. Egy másik teszt eredménye arra utal, hogy a mozgalmak intenzitása annak függvényében is változik, hogy egy másik tagállam lakosai vagy szakpolitikái *mellett* vagy *ellen* tiltakoznak. Továbbá, szignifikáns összefüggés van a különböző társadalmi csoportokhoz való tartozás és a tiltakozás intenzitása között, vagyis azok a csoportok, amelyek sikerebben csatornázódtak be az újonnan kialakult politikai struktúrákba, kevésbé intenzíven tiltakoznak.

Mindezek arra utalnak, hogy az uniós vonatkozású tiltakozások annak függvényében változnak, hogy melyik kormányzati szint áll a tiltakozás középpontjában, valamint, hogy az egyes csoportok mennyire vélik sikeresnek saját érdekérvényesítő képességeiket. Mindez igazolja a harmadik hipotézisemet és megcáfol a szakirodalomban elfogadott két széles körben elfogadott nézetet, és egy teljesen új eredményt is felmutat. Ezeket így foglalhatom össze:

- A tiltakozások intenzitása és a tiltakozás központjában álló kormányzati szint kiválasztása esetében nem mutatható ki a fölülről lefelé irányuló európaizáció hatása. Erősebb meghatározó tényező a tagállami politikai kultúra és a belpolitika.
- A tiltakozások szereplői alkalmazkodnak a különböző politikai struktúrák által nyújtott lehetőségekhez és nem minden esetben az általuk megszokott módon tiltakoznak.
- A transznacionális tiltakozások intenzitása esetében meghatározó tényező egy másik tagállam lakosaival való kapcsolat (*ellene vagy mellette*).

Végezetül, a negyedik kutatási kérdésben arra kerestem választ, hogy a horizontális európaizáció hozzájárulhatott-e a különböző transznacionális mozgalmak számbeli növekedéséhez és, hogy várható-e, hogy az idő előrehaladtával ez az arány növekedni fog. A lakosok rendelkezésére álló kevésbé hatékony eszközök, valamint az eltérő politikai kultúrájú újabb tagállamok csatlakozása miatt hipotézisemben azt feltételeztem, hogy **a transznacionális eurotiltakozások száma esetében nem mutatható ki egyértelmű növekedési tendencia**. A vizsgálatom eredménye igazolta a feltevésemet.

Összegzett következtetések

Kutatásom arra az általános kérdésre igyekezett választ találni, hogy az utolsó hasonló jellegű kutatás óta eltelt évtizedek alatt az európaizáció három dimenziója hogyan hatott azokra a tiltakozó társadalmi mozgalmakra, amelyek az Európai Unió szakpolitikái, intézményei vagy képviselői kapcsán alakultak ki.

A társadalmi mozgalmak, és így a tiltakozó mozgalmak fontos szerepet játszanak a kollektív identitások kialakulásában, ezért az európai identitás kialakulása vagy erősödése vizsgálatában is érdekes szempontokat nyújtanak.

A vizsgálataim eredményei arra utalnak, hogy az európai unió régebbi és újabb tagállamaihoz tartozó tiltakozások jellemzői lényegesen eltérnek egymástól, alátámasztva azokat a kutatási eredményeket, amelyek szerint a kelet-közép-európai országok civil társadalma fejletlen, és társadalmi tőkéje gyenge. Ezekben az országokban jóval kevesebb tiltakozó eseményt lehetett észlelni, amelyek közül aránytalanul kevés vonatkozott az Európai Unióra. A fejletlen civil társadalomra és a nagyon gyenge önszerveződési képességre utal az is, hogy ezek az egyének sokkal hajlamosabbak részt venni a kollektív európai tiltakozási akciókban, mint a több autonómiát meghagyó, ugyanakkor több önszerveződésre igényt tartó együttműködő jellegű eseményekben.

Dolgozatomban felmértem és összehasonlítottam az Imig és Tarrow (2001) által vezetett kutatás 35 éve elkezdett adatfelvételének eredményeit saját vizsgálataim eredményeivel. Azt tapasztaltam, hogy az elmúlt idő alatt jelentősen megváltozott az uniós vonatkozású tiltakozó mozgalmak célpontja. A korábbi évtizedekben a tiltakozók csak ritkán fordultak a szupranacionális intézményekhez az uniós szakpolitikák kapcsán, leginkább tagállamaik kormányai voltak panaszaik célpontjában. Ehhez képest az általam vizsgált időszakban az uniós intézményeket megcélzó tiltakozások aránya jelentősen megnövekedett, bár még mindig elsődleges támpont a tagállami kormány. Az uniós politikákkal vagy intézményekkel kapcsolatban jelenleg is leggyakrabban a tagállamok kormányzati szintjén tiltakoznak, és tagállami területen. Az unió felé irányuló tiltakozások számának növekedése azonban arra utal, hogy a lakosok alkalmazkodnak az új policentrikus politikai struktúrához, és igyekeznek a rendelkezésükre álló politikai lehetőségeket kihasználni. Ez az alkalmazkodó képesség az alulról fölfelé irányuló európaizáció jó példája.

Az uniós vonatkozású panaszok oka többnyire csak közvetetten köthető az Európai Unióhoz. A mozgalmak leggyakoribb szereplői azok a társadalmi csoportok, amelyek úgy érzik, hogy az integráció gazdasági szempontból negatívan érintette őket, és nem szerveződtek egyetlen jól körülhatárolható érdekképviseleti ügy köré. A tiltakozás célpontjának kiválasztását befolyásolja a tagállami politikai kultúra, valamint a belpolitika. Ez annál is inkább fontos tényező, mert az adatok arra utalnak, hogy az egyes aktuális, napirenden lévő szakpolitikák ellen ugyanolyan intenzitással tiltakoznak, mint az átlagos, csak közvetetten uniós jellegű intézkedések ellen. Mindez arra utal, hogy Marks és McAdam (1999., p. 103) föltevésével ellentétben, az fölülről lefelé irányuló európaizáció nem feltétlenül jár egy békítő, egyeztető hatással és békésebb tiltakozásokkal. Ezt támasztja alá az is, hogy a vizsgálataim szerint a régi és az új tagállamok uniós vonatkozású tiltakozásainak intenzitása nem tér el egymástól.

A horizontális európaizáció vizsgálatánál szembetűnő, hogy a közös európai identitás kialakulását is erősítő transznacionális tiltakozások száma nem növekedett az idő előrehaladtával. A kollektív transznacionális tiltakozások többnyire olyankor jönnek létre, amikor az uniós lakosok egy aktuális specifikus intézkedés ellen szerveződnek. Az európai identitás szempontjából érdekes eredmény, hogy a tiltakozások intenzitása jelentősen összefügg azokkal a keretezési stratégiákkal, amelyek meghatározzák, hogy egy másik tagállam lakosai a „mi” vagy az „ők”. Vagyis, minden fölülről jövő egységesítési törekvés ellenére, az uniós tiltakozások intenzitása esetében a nemzeti hovatartozás lényeges szerepet játszik. Ennek fontosságát támasztja alá az az eredmény is, amely szerint a legtöbb szupranacionális tiltakozás versengő típusú, vagyis egy másik tagállami vagy annak lakosai ellen irányul.

Összegezve, a korábbi kutatás eredményeivel összehasonlítva azt tapasztaltam, hogy annak ellenére, hogy a lakosok számára több érdekképviselési lehetőség nyílt, és az uniós lakosok és a szupranacionális intézmények közötti kapcsolat közvetlenebb lett, a fölülről lefelé irányuló európaizáció nem hozza meg a várt eredményeket. Sőt, az európai kollektív identitástudat kialakításában kulcsfontosságú szerepet játszó horizontális európaizáció sem fejtett ki lényeges hatást.

Az európai tiltakozó társadalmi mozgalmak jellemzőit leginkább a tagállami szint és a különböző társadalmi csoportokhoz való tartozás befolyásolja. Mindez kiemeli a tagállamok kormányainak fontosságát és felhívja a figyelmet arra, hogy az európai társadalmi tőke erőssége leginkább a tagállamok politikai kultúrájától függ, valamint a fölülről lefelé irányuló, vagy a horizontális európaizáció nem, vagy csak hanyagolható mértékben fejti ki rá hatását.

Az eredmények figyelembe vételénél fontolóra kell venni az empirikus elemzésem korlátait. Mindenekelőtt, azok a források, amelyek az adatbázis alapjául szolgálnak, nemzetközi hírforrások, így kisebb létszámú tiltakozókból álló események nem kerültek be. Így szinte csak olyan eseményekkel dolgoztam, amelyek kellően nagy tömegeket mozdítottak meg ahhoz, hogy híruk egy nemzetközi sajtóorgánumba is eljusson.

Tudományos eredmények

- Az Európai Unió centrumában és a perifériáján lezajlott tiltakozások jellemzői arra utalnak, hogy a két régió alulról felfelé irányuló európaizációja egymástól eltérő jellegű.
- Az eurotiltakozások célpontjai annak függvényében változnak, hogy a felülről lefelé irányuló európaizáció hogyan hatott az egyes társadalmi csoportokra.

- Az eurotiltakozások intenzitása függ a tiltakozás központjában álló kormányzati szinttől, illetve a lentől felfelé irányuló európaizáció vélt sikerességétől.
- A transznacionális eurotiltakozások száma esetében nem mutatható ki egyértelmű növekedési tendencia.
- A tiltakozások intenzitása és a tiltakozás központjában álló kormányzati szint kiválasztása esetében nem mutatható ki a főlülről lefelé irányuló európaizáció hatása. Erősebb meghatározó tényező a tagállami politikai kultúra és a belpolitika.
- A tiltakozások szereplői alkalmazkodnak a különböző politikai struktúrák által nyújtott lehetőségekhez és nem minden esetben az általuk megszokott módon tiltakoznak.
- A transznacionális tiltakozások intenzitása esetében meghatározó tényező egy másik tagállam lakosaival való kapcsolat (ellene vagy mellette).

A doktorjelölt témával kapcsolatos publikációs jegyzéke

Máthé Réka Zsuzsánna (2019) „Társadalmi mozgalmak a visegrádi országokban: konfliktus vagy együttműködés?: Empirikus elemzés”. Európai Tükör, 2019:1, old. 45-66.

Máthé Réka Zsuzsánna, Hajnal György (2017) „Civil-Society Organizations’ Capacity Building in the Local Governmental Sector: Is It Working? A Case Study” The NISPAcee Journal of Public Administration and Policy, vol. X, no.1, old: 61-80.

Máthé Réka Zsuzsánna (2014) „Honnan ered a bizalom?”, Bodó Barna: Erdélyi Magyar Civil Évkönyv 2014, Gordián, Timisoara, old: 42-58.

Máthé Réka Zsuzsánna (2014) „Linking Trust and Civil Society”. Acta Universitatis Sapientiae, European and Regional Studies, Vol. 6 (2014) old. 43–66.

Nyelvismeret:

Felsőfokú angol, német, francia és román.

Budapest, 2019. szeptember 12.